

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Факультет історії та філософії

Кафедра археології, етнології та всесвітньої історії

К в а л і ф і к а ц і й н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

«Куртуазна культура у гендерному вимірі: творчість жінок- трубадурів»

**«Courtoisian culture in a gender perspective: work of women
troubadours»**

Виконала: здобувачка денної форми навчання
спеціальності 032 Історія та археологія
Кучеренко Анастасія Вікторівна

Керівник к.і.н., доц. Чепіженко В. В. _____

Рецензент д.філос.н., проф. Довгополова О. А.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№__ від_____2022 р.

Завідувачка кафедри

_____
(підпис) Сминтина Олена
(прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № 4

протокол №__ від_____2022 р.

Оцінка_____/_____/____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

_____
(підпис) Сминтина Олена
(прізвище, ім'я)

Одеса 2022

ЗМІСТ

Вступ.....	с. 1
Розділ 1. Аналіз джерельної бази та історіографія роботи.....	с. 5
1.1. Аналіз джерел	с. 5
1.2. Історіографія роботи	с. 6
1.3. Історіографія гендерних студій	с. 8
Розділ 2. Історико-культурні реалії Франції доби Високого Середньовіччя	с.15
2.1. Становлення рицарського стану: від miles до chevalier	с. 16
2.2. Жіночі образи доби Середньовіччя	с. 22
2.3. Становлення рицарської-придворної культури	с. 29
Розділ 3 Куртуазна культура у гендерному вимірі	с. 39
3.1 Культ Прекрасної Дами з точки зору гендерних студій	с. 48
3.2 Жіночий вплив у дискурсі куртуазної культури	с. 52
Висновки	с. 69
Список джерел та літератури	с. 72

ВСТУП

Один найяскравіших елементів епохи Середньовіччя – куртуазія. Специфічна придворна культура, що склала основу сучасного західноєвропейського уявлення про любов. Сьогодні успадкувало куртуазні ідеали разом з рицарськими чеснотами. Середньовічні уявлення про процес любовного переживання змінювались з плином часу, але до наших днів збереглися їх фундаментальні засади, які відображаються у вірі в романтичне кохання, розумінні його рушійною силою людського життя, в засадничих поведінкових моделях чоловіків та жінок. Хоробрий рицар, що здобуває серце своєї Дами такими є сьогоднішні персонажі любовної гри. Канон куртуазного любовного переживання склався в певних історико-культурних обставинах, в його основу було покладено цінності конкретного стану середньовічного суспільства. Вираження цінностей цього суспільства та бажані ідеали відображались перш за все в літературних творах. Закоханий, що страждає та піснями намагається виразити свої почуття й домогтися серця своєї коханої, ім'я йому – трубадур. Співець кохання, залицяльник, поет, закоханий і врешті-решт, найближчий друг Дами. Центральна постать куртуазної культури Прекрасна Дама серце якої намагається завойовувати. Любовний шлях описується з точки зору закоханого, ми читаємо та сприймає чоловічі уявлення про кохання, даму та нього самого. Довгий час канон створений на базі творів лише чоловіків-трубадурів вважався універсальною моделлю любовного переживання. Розвиток фемінізму спричинив перегляд усталених гендерних ролей чоловіків та жінок, в тому числі у дослідженні любовних стосунків. Розвіювання існуючих канонів відбувається за рахунок перегляду джерельної бази та принципів, що визначають ієрархізацію подій та явищ в історії. Жінки-трубадури (trobairitz) також були носіями куртуазної культури та залишили нам у спадок свій творчий доробок. Окреслені вище моменти складають **наукову актуальність обраної теми.**

Суспільна актуальність теми досліджуваної теми зумовлена запитом на перегляд існуючих гендерних стереотипів, пошук нових шляхів реалізації жінок у всіх сферах суспільства. Неможливість окремого існування жінок й ізольованих змін їхнього статусу призводять до необхідності переосмислення всієї системи взаємозв'язків та розподілу влади між чоловіками та жінками в суспільстві.

Метою роботи є висвітлення особливостей творчого доробку жінок-трубадурів з точки зору гендерної критики та оцінка їх вкладу у розвиток куртуазної культури. Для досягнення мети нами були поставлені такі **завдання:**

- проаналізувати джерела та історіографію;
- встановити історико-культурний контекст Франції доби Високого Середньовіччя;
- прослідкувати формування рицарського стану, як найбільш вираженого носія куртуазної культури;
- дослідити складання середньовічних гендерних стереотипів та механізмів їх впровадження;
- скласти загальну характеристику куртуазної культури та її цінностей, норм поведінки, ідеалів;
- висвітлити культ «Прекрасної Дами» як центрального сюжету куртуазної культури, крізь призму гендерних студій;
- визначити особливості наративу, що створювали жінки-трубадури;
- дати загальну характеристику творчості жінок-трубадурів.

Зазначимо, що у нашій роботі ми будемо послуговуватись терміном «жінка-трубадур», оскільки не можемо надати більш відповідного перекладу для «*trobairitz*».

Об'єктом дослідження роботи є творчість жінок-трубадурів та їх внесок в розвиток куртуазної культури Окситанії у XII - початку XIII століття.

Предметом дослідження є культурно-історичні реалії Окситанії, зокрема куртуазія як окремий тип культури, що сформувала особливі уявлення про жіноче та чоловіче.

Територіально діяльність трубадурів розповсюджувалась на всю Окситанію, що включала в себе Південь Франції, Північ Італії та західні кордони Іберійського півострову. Згідно з проблематикою окремих розділів нашої роботи територіальні межі включали в себе всю територію Франції чи Західної Європи, відповідно до розгляду загальних історичних процесів.

Хронологічно межі нашої роботи тяжіють до XII століття, однак у певних розділах, коли ми розглядаємо витоки та розвиток соціокультурних явищ хронологія дослідження охоплює ширший проміжок часу.

У нашій роботі ми користувалися як загальними науковими **методами**: синтез, аналіз, реконструкція та теоретичне моделювання; історичний та логічний метод; індукція та дедукція. Так і суто історичними - історико-генетичний та історико-описовий методи, а також гендерну експертизу соціально-історичних явищ.

Структура роботи відповідає двом принципам: проблему та хронологічному. Наше дослідження складається з трьох розділів та підрозділів відповідно до завдань роботи.

Перший розділ «Історіографія роботи» співвідноситься із першим завданням нашої роботи. Поглиблено ми звертаємо нашу увагу на висвітлення історіографії гендерного підходу в історичній науці оскільки під «гендером» часто розуміється суто жіноча історія, що не відповідає дійсності й використанню гендерної оптики конкретно у нашій роботі.

Другий розділ «Історико-культурні реалії Франції доби Високого Середньовіччя» поділений на три підрозділи та охоплює друге, третє та четверте завдання. В цьому розділі ми розглядає загальні історичні процеси, що вплинули на формування рицарського стану («Становлення рицарського стану»), висвітлює статус та механізми впровадження гендерної ідеології у Середньовіччі («Жіночі образи доби Середньовіччя»), моделюємо життя

незаможного рицаря на основі біографії трубадура Бертрана де Борна та відзначаємо появу окремої рицарської етики («Вироблення рицарської - придворної культури»).

Третій розділ «Куртуазна культура у гендерному вимірі » розкриває решту завдань нашого дослідження. Розділ повністю присвячено куртуазним нормам, цінностям, моделям поведінки. Куртуазія спричинила появу романтичного кохання та створила той наратив любовного переживання в якому ми частково перебуваємо і сьогодні. Деконструкція владних механізмів, що диктують правила любовного переживання неможлива без дослідження центрального образу куртуазного світоустрою – Прекрасної Дами, який ми розглядаємо в підрозділі «Культ Прекрасної Дами з точки зору гендерних студій». Жіночим сценаріям побудови власного простору, взаємодії та взаємовпливу з домінуючим чоловічим дискурсом куртуазної культури присвячено підрозділ «Жіночий вплив у дискурсі куртуазної культури» .

Зазначимо малий рівень дослідження куртуазної культури у вітчизняній літературі, тому ми вважаємо **особистим внеском автора** розробку даної тематики у своїх попередніх дослідженнях [31] та в нашій роботі.

ВИСНОВКИ

Придворна культура, що існувала у загальному проміжку близько двох століть на території вже неіснуючого регіону змогла закласти основи для майбутньої моделі поведінки усіх верств суспільства набагато століть вперед. Поступово сходячи від високої до народної культури культ Прекрасної Дами розповсюджувався Європою закріплюючи канонічний образ рицаря-трубадура та його коханої. Звичайно культ трансформувався протягом років та відповідно до місцевих традицій, однак образ чоловіка, що здобуває серце своєї дами і жінка, що піддає свого коханого певним випробуванням й сьогодні побутують у нашій культурі. Сучасні запити на переосмислення жіночих та чоловічих ролей у суспільстві підштовхують наново подивитись на наше минуле.

Куртуазія стала результатом можливостей та викликів, що постали перед вищими верствами окситанського суспільства на рубежі XI-XII століть. Віддалений від королівської влади регіон, що претендував на політичну самостійність; регіон, в якому активно розвивалися торгові міста та світська культура. Велика кількість молодих неодружених чоловіків, що прибували до дворів окситанських сеньйорів, намагання Церкви встановити моногамний нерозривний шлюб, утвердження нової ролі жінки-християнської дружини і підняття її фактичного авторитету в суспільстві у період відсутності чоловіка під час Хрестових походів. Усі аспекти так чи інакше вплинули на появу куртуазної культури.

«Куртуазія» спочатку стала становою приналежністю, бо аристократія висувала до себе все вищі вимоги. Насамперед, тепер, крім військових заслуг, потрібно дотримуватись і певних морально-етичних норм. Трубадури привносять в культуру концепцію *fin`amor* (високої любові). Така любов — це не просто фізична насолода, це ритуал, чиста любов, яка чекає насолоди; їй притаманні також і позитивні якості любови. Такі як: радість, щедрість, веселість, відчуття міри і т.д. *Fin`amor* протистоїть *ful`amor* (низькому

коханню), відповідно з його негативними рисами - нищість, хтивість, боягузтво і т.д. У своєму найширшому розумінні Амог здатен змінити людину на краще, звеличити його серце, підняти над буттям, він веде трубадурів до Світла. Незмінною метою до якої прагне чоловік-трубадур є Прекрасна Дама, незалежно від того чиє вона справді об'єктом його кохання. Культ Прекрасної Дами поєднує в собі і практичну необхідність вміння чоловіків залицятися до жінок (щоб отримати їхнє покровительство у разі вищого статусу жінки та/або здобути саму жінку отримавши визнання у чоловічому колі), і створює можливість реалізації романтичних почуттів. Однак Прекрасна Дама відірвана від реальності рольова модель, тож створена у чоловічому поетичному полі вона являє собою чоловічі уявлення про власні переваги і вміння та жіночі якості і почуття, які не співвідносяться з реальними жінками.

Жінки-трубадури складають власну групу представників куртуазної культури. В порівнянні з чоловіками-трубадури до нас дійшло набагато менше творів цих поетес, та все одно вони є унікальним джерелом, що дозволяють дослідити емоційний світ жінок Середньовіччя, а також розглянути жіночий погляд на куртуазну культуру. Жінки-трубадури на відміну від Прекрасної Дами ставали суб'єктами своїх пісень. Перед цими авторками стояв ряд перешкод від загальних християнських жінконенависницьких концепцій до створеного чоловічого простору в куртуазній культурі. Жінки-трубадури використовуючи лексику та сценарії чоловіків-трубадурів, виробляли власний поетичний простір. Головною відмінністю лірики жінок-трубадурів більша зосередженість на власних переживаннях, направленість на особисті відчуття їх виявлення та реалізацію. Авторки використовували різноманітні стратегії для трансформації та спротиву тому патріархальному дискурсу в якому вони існували. Поетеси створювали власну суб'єктність надаючи голос жіночому, вони досліджували й проявляли свою сексуальність. У жіночій ліриці трубадурів ми не знаходимо тенденції до створення якихось ідеалів,

Прекрасних Рицарів чи Ідеальних Дам. Жінки-трубадури оспівували кохання загалом і власні почуття зокрема. Вони переносили власний чуттєвий досвід у суспільне поле, створюючи у ньому видимий жіночий голос. Кажучи про вагомість куртуазної культури ми звертаємо уваги на розповсюдженість і вкоріненість ідеалів куртуазії навіть у сучасному житті. Таке порівняння буде некоректним відносно творчості жінок-трубадурів. Багато текстів жіночих пісень, що збереглись по наш час залишились у формі теснони, записаною з чоловіком-трубадуром. Тобто ми можемо визначити, що діяльність жінок-трубадурів знаходила відгук в діяльності сучасників. Але ми не можемо визначити вагомість творчості жінок-трубадурів в сучасній моделі любовного переживання, оскільки довгий час їхня творчість перебувала на периферії досліджень. Сьогодні окрім відновлення наукового інтересу до діяльності жінок-трубадурів існує й суспільний запит на позначення нових рольових моделей для жінок, у тому числі і в царині любовного переживання, що відкриває широкі перспективи для майбутніх досліджень.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Опубліковані джерела

Наративні джерела

1. Біблія / пер. І. Огієнко URL: <https://bibleonline.ru/bible/ubio/gal-3/>
2. Жизнеописания трубадуров / сост. М. Б. Мейлах. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/France/XIII/Zizneop_Trubadur/index1.phtml (10.10.2022)
3. Bogin M. The Women Troubadours. New York, 1976. 190 p.
4. Bruckner M. Songs Of The Women Troubadours. New York, 1995. 166 p.

ЛІТЕРАТУРА

5. Алексинский Д. П., Жуков К. А., Бутягин А. М., Коровкин Д. С. Всадники войны. Кавалерия Европы, Санкт-Петербург: Полигон, 2005 URL: http://historylib.org/historybooks/D-P--Aleksinskiy_Vsadniki-voyny--Kavaleriya-Evropy/27 (20.09.2022)
6. Алисова Т., Плужникова К. Старопровансальский язык и поэзия трубадуров: Учебное пособие. Москва, 2011. 176 с.
7. Бандровська О.Г. Образ жінки в системі куртуазного етикету провансальських трубадурів / О. Бандровська // Вісник Львівського університету: сер.: іноземні мови. 2012. Вип.20, ч. 1. С. 19–27.
8. Бессмертный Ю. Л. Жизнь в смерть в средние века. Очерки демографической истории Франции. Москва: Наука, 1991. 240 с.
9. Бессмертный, Ю. Л. Казус Бертрана де Борна, или «Хотят ли рыцари войны»? // Казус. Индивидуальное и уникальное в истории. Москва, 1999. № 2. С. 131–147.
10. Бессмертный Ю. Л. «Феодалная революция» X–XI веков? // Вопросы истории. 1984. № 1. URL: <http://www.orbis-medievalis.ru/library/bessmertny.html> (08.05.2020)

11. Брюнель-Лобришон Ж., Дюамель-Амадо К. Повседневная жизнь во времена трубадуров. XII-XIII века / Пер. с фр., предисл. и сост. прил. Е.В. Морозовой. Москва: Молодая гвардия, Палимпсест, 2003. URL: <https://www.rulit.me/books/povsednevnaaya-zhizn-vo-vremena-trubadurov-xii-xiii-vekov-read-274561-22.html>
12. Букатова Д. М. Христианская концепция брака и ее роль в формировании средневековых гендерных идеологий / Знание. Понимание. Умение. 2011. № 4. С. 253–256.
13. Букатова Д.М. Культ прекрасной дамы как отражение средневековой концепции несовершенства женской природы / Букатова Д. М., Колесниченко Л. И. / Знание. Понимание. Умение. 2017. № 2. С. 98–104.
14. Бицилли П. Элементы средневековой культуры: монография. Санкт-Петербург: Мифрил, 1995. 243 с.
15. Вульф В. Своя комната: конспект лекции / пер. с англ. Д. Горянина URL: https://librebook.me/a_room_of_one_s_own/vol1/1
16. Гірц К. Інтерпретація культур: вибрані есе / Пер. с англ. Київ: Дух і Літера, 2001. 542 с.
17. Гис Ф., Гис Дж. Г Брак и семья в Средние века: монография / Пер. с англ. Е.А.Мельниковой. Москва: «Российская политическая энциклопедия», 2002. 384 с.
18. Гуревич А. Я. «Картина мира» средневекового человека / Категории средневековой культуры. Москва: Искусство, 1984. С. 16–42. URL: <http://svr-lit.niv.ru/svr-lit/gurevich/kartina-mira.htm> (21.10.2022)
19. Гуревич А. Я. Средневековье как тип культуры / Антропология культуры. Москва: ОГИ, 2002. №. 1. С. 39-55. URL: <http://svr-lit.ru/svr-lit/articles/gurevich-srednevekove-kak-tip-kultury.htm> (09.05.2022)
20. Де Ружмон Д. Любов і західна культура / Дені де Ружмон; пер. з франц. Я. Тарасюк.: монографія. Львів: Літопис, 2000. 304 с.

21. Дінцельбахер П. Історія європейської ментальності: монографія / Пер. з нім. Володимир Кам'янець. Львів: Літопис, 2004. 720 с.

22. Долгополова О. А. «Услада по любовному праву» – принятие или отторжение принципа удовольствия (на материалах «Жизнеописаний трубадуров») / Феномен удовольствия в культуре : материалы междунар. науч. форума (г. Санкт-Петербург, 6-9 апр. 2004 г.). Санкт-Петербург: Центр изучения культуры, 2004. С. 124-128. URL: <http://ec-dejavu.ru/c-2/Courtois-3.html> (15.10.2022)

23. Дюби Ж. Куртуазная любовь и перемены в положении женщин во Франции XII в. / пер. с фр. Е. Ю. Симакова // Одиссей. Человек в истории. 1990. Москва: Наука, 1990. С. 90-96. URL: <http://ec-dejavu.ru/c/Courtois.html>

24. Дюби Ж. Трехчастная модель, или Представления средневекового общества о себе самом / пер. с фр. Ю. А. Гинзбург. Москва: Языки русской культуры, 2000. 320 с. URL: http://historylib.org/historybooks/ZHorzh-Dyubi_Trekhchastnaya-model--ili-Predstavleniya-srednevekovogo-obshchestva-o-sebe-samom/ (20.04.2022)

25. Єсипович К.П. Лінгвокогнітивний і лінгвокультурологічний підходи в дослідженні концепту куртуазність у французькому фольклорному дискурсі / Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. Київ, 2013. №. 24. С.137–144.

26. Зюмтор П. Куртуазия / пер. с фр. И. К. Стаф. Поль Зюмтор. Опыт построения средневековой поэтики. Санкт-Петербург, 2003, С. 480–489. URL: <http://ec-dejavu.ru/c-2/Courtois-2.html>

27. Иванов К. А. Трубадуры, труверы, миннезингеры. Санкт-Петербург: Петербургский учебный магазин, 1901. URL: <http://svr-lit.ru/svr-lit/ivanov-trubadury-truvery-minnezingery/trubadury-i-zhonglery.htm> (18.09.2022)

28. Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства: монография / пер. с ит.; вступ. ст. В.И. Уколовой, общ. ред. В. И. Уколовой и

Л. А. Котельниковой. Москва: Прогресс, 1987. 384 с. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Kardin/08.php

29. Князев В. Язык традиции на французских уроках литературы, или О пользе «искусства для искусства» // «Первое сентября». 2002. № 28. URL: <http://ps.1september.ru/article.php?ID=200202812> (16.10.2022)

30. Культурология. Энциклопедия. В 2-х т. / глав. ред. и авт. проекта С. Я. Левит. Москва: РОССПЭН, 2007. Т. 2. 1184 с.

31. Кучеренко А. Идеали куртуазного кохання у творах Бернарта де Вентадорна. // *Libra: збірка наукових праць кафедри історії стародавнього світу та середніх віків*. Одеса, ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2019. С.59–65.

32. Ле Гофф Ж. Средневековый мир воображаемого / пер. с фр. Е. В. Морозовой; общ. ред. С.К. Цатуровой. Москва: Издательская группа «Прогресс», 2001. 440 с.

33. Ле Гофф Ж. Герои и чудеса Средних веков: монография. Москва, 2012. 218 с. URL: https://royallib.com/read/le_goff_gak/geroi_i_chudesasrednih_vekov.html#0

34. Ле Гофф Ж., Трюон Н. История тела в средние века: монография. Москва: Текст, 2008. 189 с.

35. Можейко М. А. Феномен Донны: блеск и нищета прекрасной дамы // Журнал Белорусского государственного университета. Социология. 2020. №3. С.120–138.

36. Оссовская М. Рыцарский этос и его разновидности/ Исследование по истории морали / Пер. с польск. Мария Оссовская; общ. ред. А. А. Гусейнова; вступ. ст. А. А. Гусейнова и К. А. Шварцман. Москва: Прогресс, 1987. С. 25–176. URL: http://krotov.info/libr_min/15_o/so/vskaya_03.htm (30.04.2022)

37. Павличко С. Канон з погляду боротьби центру і маргінесу /зб. С. Павличко Теорія літератури. упор. В. Агеєва. Київ, 2009. 679 с. URL:<https://lit.wikireading.ru/37087>

38. Пастуро М. Символическая история европейского средневековья / пер. с фр. Е. Решетниковой. Санкт-Петербург: Александрия, 2012. 448 с. URL: http://historylib.org/historybooks/Mishel-Pasturo_Simvolicheskaya-istoriya-evropeyskogo-srednevekovya/ (20.09.2022)
39. Поло де Болье М. А. Средневековая Франция: монография. Москва: Вече, 2006. 390 с.
40. Пушкарьова Н. Від “Жіночих студій” до “Гендерних досліджень”, від історичної фемінології до гендерної історії / зб. *Гендерний підхід: історія, культура, суспільство* / Під редакцією Л. Гентош, О. Кісь. Львів, 2003. С. 15-45
41. Рюткёнен М. Гендер и литература : проблема «женского письма» и «женского чтения». *Филологические науки*. 2000. № 3. С. 5-17 URL: https://a-z.ru/women_cd1/html/filologich_nauki_2.htm
42. Рябова Т. Женщина в истории западноевропейского средневековья: монография. Иваново: Юнона, 1999. 212 с
43. Сайтарли І. А. Экономические предпосылки социальной культуры европейского средневековья [Электронный ресурс] / И. А. Сайтарлы // Гуманітарний вісник ЗДІА. 2012. № 48. С. 50-59. Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_48_50.pdf (30.04.2022)
44. Скотт Дж. Гендер: полезная категория исторического анализа // Введение в гендерные исследования: хрестоматия под ред. С. Жеребкина Х., Санкт-Петербург, 2001. С. 405-436
45. Скотт Дж. Жіноча історія // Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / Під редакцією Л. Гентош, О. Кісь. Львів, 2003. С. 97-110
46. Словник гендерних термінів / Укладач З. В. Шевченко. Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. 336 с. URL: <http://a-z-gender.net/ua/>
47. Смолицкая О. В. Куртуазная любовь / Словарь средневековой культуры. Москва, 2003. С. 253–255. URL: <http://es-dejavu.ru/c/Courtois.html#smol> (15.11.2022)

48. Танчин І. З. Словник спеціальних термінів // Танчин І. З. Соціологія : навч. посібник. Львів: Укр. акад. друкарства, 2005. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-13182.html> (10.11.2022)
49. Улюра Г. Теоретико-методологічні засади гендерних студій з літературознавства / Гендерні студії в літературознавстві: Навчальний посібник / За ред. В.Л. Погребної. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2008. С. 6 – 20.
50. Флори Ж. Повседневная жизнь рыцарей в Средние века / пер. с франц. Несторов Ф. Ф. Санкт-Петербург: Евразия, 2012. 400 с. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=75909&p=68#gl_15 (21.09.2022)
51. Хейзинга Й. Осень Средневековья: Соч. в 3-х тт. / пер. с нидерланд., вступ. ст. и общ. ред. Уколовой В.И. Москва, 1995. 416 с. URL: <http://yanko.lib.ru/books/cultur/heyzinga-autumn.pdf>
52. Цимбаліст Р. М. Жінки, культура й суспільство: теоретичний огляд // Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / під редакцією Л. Гентош, О. Кісь. Львів, 2003. С. 111–133.
53. Burns, E. *Jane Courtly love undressed : reading through clothes in medieval: monographie* Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 2002. 324 p.
54. Ganiere C. *Women Troubadours In Southern France. Theses And Dissertations.* Brigham Young University, 2007. 105 p.
55. Kay S. *Gender and Status. Subjectivity in Troubadour Poetry* Cambridge University Press, 1990. P. 84–131.
56. Olaru L. *Images Of Women In The Trobairitz Poetry.* Budapest, 1998. 71 p.
57. Sankovitch T. *The Trobairitz/ S. Gaunt, S.Kay, The Troubadours: An Introduction: monographie* Cambridge. Cambridge University, 1999 P. 113–126.